

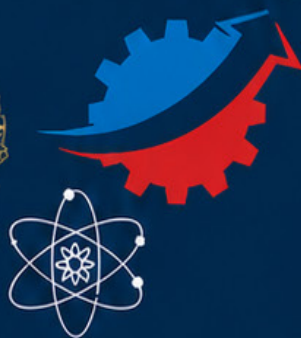
MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL

IYUL/7-SON, II-QISM

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 - Texnika fanlari

08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google
Scholar

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ФИЛИАЛ В г. ТАШКЕНТЕ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 2026-yil, iyul.

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afarovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalendar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

OILAVIY KORXONALAR FAOLIYATINI BOSHQARISHNING TASHKILY MEXANIZMINI TIZIMLI TAHLILI	10
Sultonov Bobirmirzo Mavlonjon o'g'li	
NEW ZEALAND'S EXPERIENCE IN TRANSITIONING TO INFLATION TARGETING	21
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
ВЛИЯНИЕ ПАРАМЕТРОВ ПРОЦЕССА ТЕКУЧЕСТИ НА СВОЙСТВА ГРАНУЛИРОВАННЫХ МАТЕРИАЛОВ НА ОСНОВЕ УГОЛЬНЫХ ОТХОДОВ В РАМКАХ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ	28
Абдуганиев Азизбек, Кулдашева Азиза	
BUDJET TUSHUMLARINI OSHIRISHDA BOJXONA TO'LOVLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK BAHOLASH VA PROGNOZLASH	33
Fayzullayev Farrux Sharofovich	
O'ZBEKISTON KORXONALARIDA MOLYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIGA (MHXS) O'TISHDA UCHRAYDIGAN ASOSIY MUAMMOLAR: SO'ROVNOMA NATIJALARI ASOSIDA TAHLIL	41
Safarova Gulbahor Nusratovna	
ТЕМІР YО'L TRANSPORTI INNOVATSION EKOTIZIMINI SHAKLLANTIRISH MODELİ.....	45
Muradov Bahrom, Masharipov Ma'sud	
TIJORAT BANKLARIDA QARZ OLUVCHILARNING TO'LOVGA LAYOQATLILIGINI BAHOLASHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI	49
Soibov Jamshid Raxmatqulovovich	
O'ZBEKISTONDA CHEGARALARARO TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA BOJXONA XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	56
Ergashev Qobiljon Ernazarovich	

O'ZBEKISTONDA CHEGARALARARO TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA BOJXONA XIZMATLARINI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Ergashev Qobiljon Ernazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Bojxona instituti **"Bojxona nazorati"** kafedrası dotsenti

ORCID: 0009-0005-9940-7939

Annotatsiya. O'zbekistonda chegaralararo turizmning rivojlanishi hamda bojxona xizmatlari sifati o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligi tizimli tahlil qilingan. Tadqiqotda **2017–2025-yillardagi** turistik oqim dinamikasi, bojxona ma'muriyatchiligini takomillashtirish yo'nalishlari, Jahon savdo tashkilotining Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi bitimi (TFA) talablari hamda Markaziy Osiyo chegara hududlarining empirik tajribasi kompleks ravishda o'rganilgan.

Kalit so'zlar: chegaralararo turizm, bojxona xizmatlari, savdoni soddalashtirish, «yashil yo'lak», xavfni boshqarish, chegara ishqalanishi, turistik oqim elastikligi, Tax Free, O'zbekiston, Markaziy Osiyo.

Аннотация. Проведён системный анализ причинно-следственной связи между развитием трансграничного туризма в Узбекистане и качеством таможенных услуг. Исследование охватывает динамику туристического потока за **2017–2025 годы**, направления совершенствования таможенного администрирования, требования Соглашения Всемирной торговой организации об упрощении процедур торговли (TFA), а также эмпирический опыт приграничных территорий Центральной Азии.

Ключевые слова: трансграничный туризм, таможенные услуги, упрощение процедур торговли, «зелёный коридор», управление рисками, пограничное трение, эластичность туристического потока, Tax Free, Узбекистан, Центральная Азия.

Abstract. A systemic analysis is presented of the causal relationship between the development of cross-border tourism in Uzbekistan and the quality of customs services. The study integrates tourist flow dynamics for **2017–2025**, customs administration improvement approaches, the requirements of the WTO Trade Facilitation Agreement (TFA), and empirical evidence from the border regions of Central Asia.

Keywords: cross-border tourism, customs services, trade facilitation, green corridor, risk management, border friction, tourist flow elasticity, Tax Free, Uzbekistan, Central Asia.

KIRISH

Zamonaviy turizm geografiyasida davlat chegarasi bir vaqtning o'zida ikki xil vazifani bajaradi: u ham «to'siq» (barrier), ham «resurs» (attraction) sifatida namoyon bo'ladi [1]. D. Timoti tomonidan asoslangan ushbu dualizm chegara hududlari turizmining markaziy nazariy muammolaridan birini tashkil etadi. Unga ko'ra, chegaraning «o'tkazuvchanlik darajasi» (permeability) qanchalik yuqori bo'lsa, turistik oqim shunchalik erkin harakatlanadi. Biroq, chegaraning o'zi turistik diqqatga sazovor obyekt sifatidagi jozibadorligini qisman yo'qotishi mumkin [1; 2]. Amaliyotda esa ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda chegara, avvalo, «to'siq» vazifasini bajarib kelmoqda. Mazkur jarayonni texnik va tashkiliy jihatdan boshqaruvchi asosiy institut sifatida bojxona organlari muhim o'rin egallaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

J. Park, S. Tse, S. Mi va X. Song Guandun–Gonkong–Makao «Katta ko'rfaz hududi» (GBA) misolida chegaralararo turizmni boshqarishning institutsional modelini ishlab chiqqanlar [5]. Mualliflar E. Ostromning «Institutsional tahlil va rivojlanish» (IAD) doirasini hamda «umumiy foydalanishdagi resurslar» (CPR) dizayn tamoyillarini uyg'unlashtirgan holda, chegara turizmini boshqarishning asosiy omili sifatida jarayonlarning o'zaro muvofiqligini asoslab berganlar. Ularning ta'kidlashicha, GBA doirasida yo'lovchilarni rasmiylashtirish

Gonkong–Chjuxay–Makao ko'prigi terminali, yagona immigratsiya va bojxona majmuasi hamda «e-channel» xizmatlari orqali soddalashtirilgan. Shu bilan birga, faqat fizik integratsiyaning o'zi yetarli emasligi, uni samarali boshqaruv integratsiyasi bilan uyg'unlashtirish zarurligi qayd etilgan [5].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot aralash metodlar (mixed methods) dizayni, aniqrog'i, ketma-ket tushuntiruvchi (sequential explanatory) strategiya asosida amalga oshirilgan bo'lib, to'rt bosqichni o'z ichiga oladi. **1-bosqich** — nazariy-konseptual tahlil: chegara turizmi va bojxona fasilitatsiyasiga oid ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish hamda «turistik bojxona xizmati» tushunchasini operatsionallashtirish. **2-bosqich** — institutsional-huquqiy tahlil: O'zbekiston Respublikasining bojxona sohasiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlarini (Bojxona kodeksi, PQ–122, PQ–78) Jahon savdo tashkilotining Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi bitimi (TFA) talablari bilan qiyosiy tahlil qilish. **3-bosqich** — miqdoriy baholash: ChBXI kompozit indeksini hisoblash va chegara orqali o'tish jarayonini vaqt omili bo'yicha dekompozitsiya qilish. **4-bosqich** — modellash va prognozlash: BTXI modelini ishlab chiqish hamda **2030-yil** uchun uch ssenariy asosida prognozlarni shakllantirish.

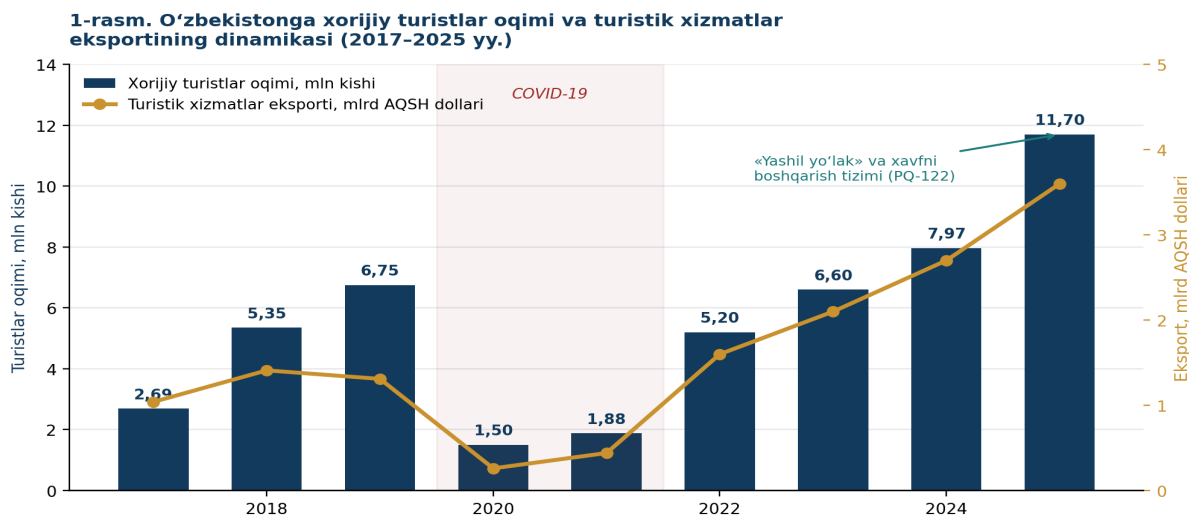
TAHLIL VA NATIJALAR

1-rasmda 2017–2025-yillar davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy turistlar oqimi hamda turistik xizmatlar eksportining dinamikasi keltirilgan.

Tahlil natijalari uchta aniq davrni ajratish imkonini beradi. **2017–2019-yillar** — «liberallashtirish effekti». Viza rejimining soddalashtirilishi va elektron vizaning joriy etilishi natijasida turistlar oqimi 2,69 mln kishidan 6,75 mln kishiga, ya'ni 2,5 baravarga oshgan [6]. Mazkur davr institutsional islohotlarning samarali ta'sirini yaqqol namoyon etadi: infratuzilma deyarli o'zgarmagan bo'lsa-da, ma'muriy tartib-taomillarning takomillashtirilishi natijasida turistlar oqimi sezilarli darajada oshgan.

2020–2021-yillar — pandemiya sharoiti va chegaralardagi cheklovlar davri. Ushbu davrda turistlar oqimi 1,5 mln kishigacha kamaygan. Mazkur holat chegara o'tkazuvchanligining turizm rivojlanishidagi muhim omillardan biri ekanligini yaqqol namoyon etdi.

2022–2025-yillar — «qayta tiklanish va rekord natijalar» davri. **2025-yilda** 11,7 mln nafar turist hamda 3,6 mlrd AQSH dollari miqdoridagi turistik xizmatlar eksporti qayd etilgan [4]. **2025-yilning aprel oyidan** boshlab mamlakat har oyda 1 mln nafardan ortiq turistni qabul qila boshlagan [3].

1-rasm. O'zbekistonga xorijiy turistlar oqimi va turistik xizmatlar eksportining dinamikasi¹

O'zbekiston **2025–2026-yillarda** bojxona ma'muriyatchiligini takomillashtirishda sifat jihatidan yangi bosqichga o'tdi. Quyidagi jadvalda amalga oshirilayotgan islohotlar Jahon savdo tashkilotining Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi bitimi (TFA) talablari bilan qiyosiy tahlil qilingan (**1-jadval**).

1-jadval

O'zbekistonning amaldagi islohotlar va TFA talablari qiyosiy tahlili²

TFA talabi (modda)	O'zbekistondagi holat	Turizmga ta'siri
7.4-modda. Xavfni boshqarish	PQ-122 ³ bilan «yashil/sariq/qizil» yo'laklar tizimi joriy etildi; «yashil» yo'lakka yo'naltirilgan tovarlar avtomatik tarzda rasmiylashtiriladi [15].	Yuqori — tanlanma nazorat tamoyili jismoniy shaxslarga ham kengaytirilishi mumkin.
7.1-modda. Oldindan axborot berish	Yuk tashish bo'yicha qisman joriy etilgan; turistlar uchun mexanizm mavjud emas.	Realizatsiya qilinmagan zaxira.
8-modda. Chegara idoralari hamkorligi	6 ta postda chegarachilar tomonidan bojxona funksiyalarini bajarish bo'yicha pilot loyiha amalga oshirilmoqda [17].	O'rta — «bir martalik to'xtash» tizimini joriy etish imkonini yaratadi.
10.4-modda. «Yagona darcha»	Tashqi savdo uchun ishlaydi; turistik xizmatlar bilan integratsiya qilinmagan.	Past.
7.8-modda. Tezkor chiqarish	«Avtomatlashtirilgan tarzda chiqarib yuborish» axborot tizimi joriy etilgan [18].	O'rta.
— (TFAdan tashqari) QQSni qaytarish	PQ-78 ⁴ : 2026-yil 1-apreldan barcha xalqaro aeroportlarda Tax Free tizimi joriy etildi; minimal summa 1 mln so'mdan 300 ming so'mga tushirildi; naqdda 85 %, kartaga 90 % qaytariladi [16; 19].	Yuqori.

Tahlil natijalari bojxona fasilitatsiyasi tizimini yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjudligini ko'rsatadi. Xususan, O'zbekistonda bojxona fasilitatsiyasi yuk oqimiga nisbatan izchil joriy etilgan bo'lsa, yo'lovchi va turistlar oqimiga nisbatan ushbu mexanizmlarni yanada rivojlantirish imkoniyati mavjud. PQ-122da nazarda tutilgan xavf yo'laklari mexanizmi tovarlar, transport vositalari va jismoniy shaxslarga nisbatan qo'llanilishi belgilangan [8], biroq turistlar segmenti uchun alohida xavf profillarini ishlab chiqish istiqbolli yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Yuqoridagi tahlil natijalari amaldagi huquqiy va ilmiy apparatda bojxona organlarining turistlarga nisbatan faoliyati asosan «nazorat» tushunchasi orqali tavsiflanishini, «xizmat» tushunchasining esa nisbatan kam qo'llanilishini ko'rsatadi. Mazkur yondashuvni yanada takomillashtirish maqsadida quyidagi ta'rif taklif etiladi.

«Turistik bojxona xizmati» — bu bojxona organlarining chegara o'tish punktlarida xorijiy va mahalliy turistlarga nisbatan amalga oshiriladigan, iqtisodiy xavfsizlik funksiyasini saqlagan holda, turistik tajribaning uzluksizligini ta'minlashga, vaqt va kognitiv xarajatlarni minimallashtirishga hamda safar qiymatini oshiruvchi qo'shimcha servislar (QQSni qaytarish, axborot-navigatsiya va madaniy boshlang'ich tajriba)ni yaratishga yo'naltirilgan institutsional faoliyat turidir.

Xizmatlarni takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlash maqsadida chegara orqali o'tish jarayoni olti bosqichga ajratilib, ularning har biri bo'yicha vaqt ulushi baholandi (2-rasm).

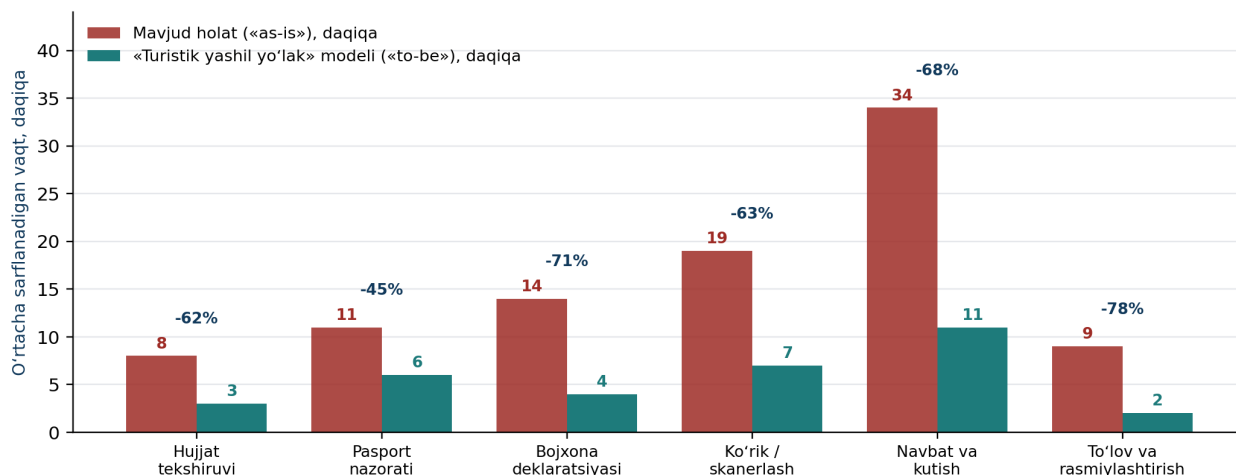
² Muallif ishlanmasi

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-martdagi «Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyatini tashkil etish va bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-122-son qarori: <https://lex.uz/uz/docs/-7452043>

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 27-fevraldagi «Xizmatlar sohasi barqaror rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-78-son qarori: <https://lex.uz/docs/-7408455>

2-rasm. Chegara o'tish nuqtasida turist sarflaydigan vaqtning tarkibiy dekompozitsiyasi: mavjud holat va taklif etilayotgan model (simulyatsiya)

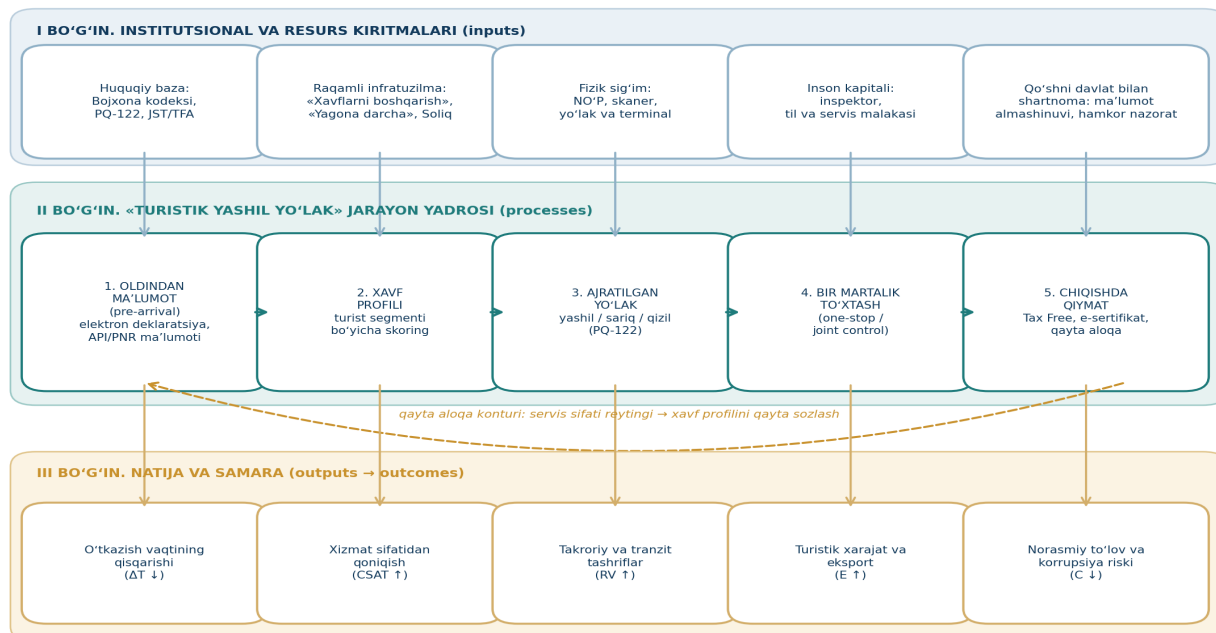
Izoh: muallif tomonidan ekspertlar bahosi va jarayonlar xaritasi (process mapping) asosida tuzilgan shartli hisob-kitob.

2-rasm. Chegara o'tish nuqtasida turist sarflaydigan vaqtning tarkibiy dekompozitsiyasi: mavjud holat va taklif etilayotgan model⁵

Dekompozitsiya natijalari shuni ko'rsatadiki, mavjud holatda umumiy vaqtning **37 foizi** (95 daqiqaning 34 daqiqasi) navbat kutishga to'g'ri keladi. Bu esa qo'shimcha qiymat yaratmaydigan (non-value-adding) operatsiya hisoblanadi. «Ko'rik va skanerlash» jarayoni ikkinchi o'rinni egallab, 19 daqiqa yoki umumiy vaqtning **20 foizini** tashkil etadi. Ayni vaqtda bojxona deklaratsiyasini rasmiylashtirish bilan bevosita bog'liq bo'lgan vaqt 14 daqiqani yoki umumiy vaqtning **15 foizini** tashkil etadi.

Taklif etilayotgan modelda umumiy vaqt 95 daqiqadan 33 daqiqagacha, ya'ni **65,3 foizga** qisqaradi. Jumladan, navbat kutish vaqti **67,6 foizga** (34 daqiqadan 11 daqiqagacha) kamayadi. Mazkur natijaga quyidagi uchta yechimni joriy etish orqali erishiladi: **(i)** oldindan elektron deklaratsiya va vaqt sloti tizimini qo'llash; **(ii)** turistlar segmenti uchun alohida ajratilgan yo'lakni tashkil etish; **(iii)** qo'shni davlat bilan hamkorlikdagi (joint) nazorat mexanizmini joriy etish.

4-rasm. «Bojxona-turizm xizmatlari integratsiyasi» (BTXI) mualliflik modeli

Manba: muallif ishlanmasi. Model Ostrom IAD doirasi va JBT (WCO) SAFE standartlari asosida adaptatsiya qilingan.

3-rasm. «Bojxona-turizm xizmatlari integratsiyasi» modeli⁶

5 Muallif ishlanmasi
6 Muallif ishlanmasi

Model E. Ostromning IAD doirasi [5] va JBTning SAFE standartlari [7] asosida adaptatsiya qilingan bo'lib, «kiritma → jarayon → natija» mantiqi asosida qurilgan.

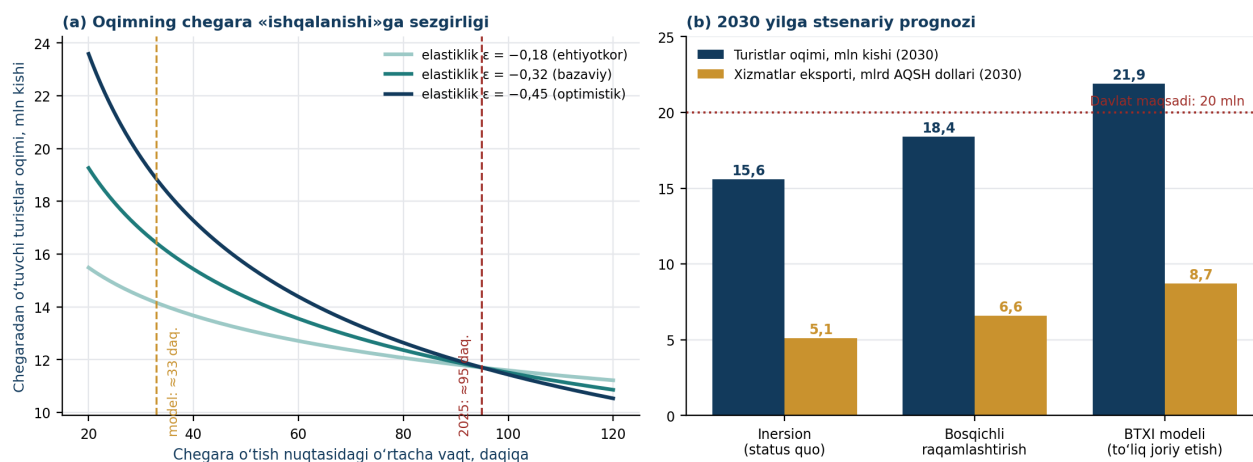
I bo'g'in — institutsional va resurs kiritmalari. U beshta blokdan iborat: huquqiy baza (Bojxona kodeksi, PQ–122, TFA), raqamli infratuzilma («Xavflarni boshqarish», «Yagona darcha», soliq tizimlari), fizik sig'im (post, skaner, yo'lak, terminal), inson kapitali (inspektor malakasi, til bilimi va servis ko'nikmalari), shuningdek, qo'shni davlatlar bilan shartnomaviy-huquqiy baza (ma'lumot almashinuvi va hamkorlikdagi nazorat).

II bo'g'in — «Turistik yashil yo'lak» jarayon yadrosi. Mazkur bo'g'in modelning o'zagi va asosiy ilmiy yangiligini tashkil etadi.

III bo'g'in — natijalar va samaradorlik. U beshta asosiy ko'rsatkichni o'z ichiga oladi: o'tkazish vaqtining qisqarishi ($\Delta T \downarrow$), xizmatdan qoniqish darajasining oshishi (CSAT $\uparrow$), takroriy va tranzit tashriflarning ko'payishi (RV $\uparrow$), turistik xarajatlar va eksport hajmining oshishi (E $\uparrow$), norasmiy to'lovlar hamda korrupsiya xavfining kamayishi (C $\downarrow$).

Model samaradorligini miqdoriy baholash maqsadida **3.4-bandda** keltirilgan izoelastik spetsifikatsiya asosida uchta ssenariy hisoblab chiqildi (**4-rasm**).

5-rasm. Chegara «ishqalanishi» elastikligi va ssenariy modellashtirish natijalari

Izoh: $Q = Q_0 \cdot (T/T_0)^\epsilon$ tenglamasi asosida muallif hisob-kitobi; ϵ qiymati chegara samaradorligi bo'yicha xalqaro empirik tadqiqotlar diapazonidan olingan.

4-rasm. Chegar «ishqalanishi» elastikligi va ssenariy modellashtirish natijalari⁷

A) Inertion ssenariy (status quo). Chegaradagi o'rtacha vaqt 95 daqiqada saqlanadi, o'sish esa faqat umumiy turistik talab hisobiga ta'minlanadi. **2030-yil** uchun prognozga ko'ra, turistlar soni 15,6 mln kishini, turistik xizmatlar eksporti esa 5,1 mlrd AQSH dollarini tashkil etadi. Ushbu ssenariyda **20 mln nafar turist** ko'rsatkichiga yaqinlashish uchun qo'shimcha imkoniyatlar mavjud.

B) Bosqichli raqamlashtirish ssenariysi. Elektron navbat va oldindan deklaratsiya tizimlari joriy etiladi, biroq hamkorlikdagi nazorat hamda turistlar skoringi mexanizmi hali qo'llanilmaydi. Natijada o'tish vaqti 55 daqiqagacha qisqaradi. Prognozga ko'ra, turistlar soni 18,4 mln kishiga, turistik xizmatlar eksporti esa 6,6 mlrd AQSH dollariga yetadi. Bu natijalar belgilangan maqsadlarga sezilarli darajada yaqinlashishni ta'minlaydi.

V) BTXI modelini to'liq joriy etish ssenariysi. O'tish vaqti 33 daqiqagacha qisqaradi, ChBXI indeksi 0,80 darajasiga yetadi. Prognoz natijalariga ko'ra, turistlar soni 21,9 mln kishini, turistik xizmatlar eksporti esa 8,7 mlrd AQSH dollarini tashkil etadi. Natijada belgilangan davlat maqsadiga **9,5 foizlik zaxira** bilan erishiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot chegaralararo turizm va bojxona fasilitatsiyasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar o'rtasidagi konseptual bog'liqlikni rivojlantiruvchi uchta asosiy ilmiy natijani taqdim etdi.

Birinchidan, «turistik bojxona xizmati» tushunchasining mualliflik ta'rifi ishlab chiqildi. Mazkur ta'rif bojxona organlarining turistlarga nisbatan faoliyatini «nazorat» va «xizmat» yondashuvlari uyg'unligida konseptualashtiradi hamda sohaga servis menejmenti vositalarini (KPI, CSAT, qiymat zanjiri) tatbiq etish imkonini yaratadi.

Ikkinchidan, olti o'lchovli ChBXI indeksini hisoblash metodikasi taklif etildi. Ushbu metodika xalqaro indekslardan (LPI, *Trading across Borders*) tubdan farq qiladi. Mazkur indekslar asosan yuk tashish jarayonlarini

baholasa, ChBXI jismoniy shaxs — turistning chegara orqali o'tish tajribasini baholashga qaratilgan.

Uchinchidan, BTXIning uch bo'g'inli modeli ilmiy jihatdan asoslandi. Model IAD doirasi hamda SAFE standartlarini uyg'unlashtiradi va amaldagi boshqaruv modellaridan farqli ravishda operatsion darajani hamda o'lchanadigan ko'rsatkichlarni qamrab oladi.

Tahlil natijalari asosida quyidagi choralar taklif etiladi.

A. Huquqiy-me'yoriy daraja

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-martdagi "Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyatini tashkil etish va bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-122-son⁸ qarorida nazarda tutilgan xavf yo'laklari mexanizmini jismoniy shaxs — turistlarga nisbatan qo'llashni tartibga soluvchi qo'shimcha me'yoriy-huquqiy hujjatni qabul qilish hamda «Turistning xavf profili» metodikasini tasdiqlash.

Bojxona to'g'risidagi qonunchilikka «turistik bojxona xizmati» tushunchasi va uning sifat standartlarini kiritish.

Chegara postlarida ko'rsatiladigan xizmatlar bo'yicha xizmat reglamentini (*Service Level Agreement*) joriy etish, jumladan, maksimal kutish vaqti, til xizmati hamda murojaatlarni ko'rib chiqish muddatlarini belgilash.

B. Texnologik daraja

Turistlar uchun «Oldindan deklaratsiya» mobil xizmatini **e-Viza** va soliq tizimlari bilan integratsiyalashgan holda ishga tushirish hamda QR-kod orqali «yashil yo'lak»ka avtomatik yo'naltirish mexanizmini joriy etish.

«Elektron navbat» tizimini «Navoiy» postidagi pilot loyiha natijalari asosida barcha yirik avtomobil chegara postlariga (G'ishtko'prik, Yallama, Dovudota, Sirdaryo) bosqichma-bosqich kengaytirish hamda vaqt slotini band qilish tizimini joriy etish.

Qo'shni davlatlarning bojxona organlari bilan skaner tasvirlari va yo'lovchilar haqidagi ma'lumotlar almashinuvini avtomatlashtirish [9]. Bu takroriy ko'rikni qisqartirish va chegara orqali o'tish jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Timothy D. J. *Tourism and Political Boundaries*. – London; New York: Routledge, 2001. – 240 p. – ISBN 978-0-203-21448-0.
2. Kolosov V. Border Studies: Changing Perspectives and Theoretical Approaches // *Geopolitics*. – 2005. – Vol. 10, No. 4. – P. 606–632. – DOI: 10.1080/14650040500318415.
3. O'zbekiston turizmi tarixiy rekordlarni yangilamoqda [Elektron resurs] // *Xabar.uz*. – 2025. – URL: <https://xabar.uz/iktisodiyot/ozbekiston-turizmi-tarixiy>.
4. 2025-yilda O'zbekistonga 11,7 million nafar turist kelgan [Elektron resurs] // O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. – 2026. – URL: <https://stat.uz/oz>.
5. Park J., Tse S., Mi S. D. B., Song H. A Model for Cross-border Tourism Governance in the Greater Bay Area // *Journal of China Tourism Research*. – 2022. – Vol. 18, No. 6. – P. 1259–1283. – DOI: 10.1080/19388160.2022.2036664.
6. Usmonova G. *Sustainable Community-Based Tourism Development in Central Asia: Stakeholders' Perceptions and Youth Engagement*: PhD Dissertation. – 2023. – 180 p.
7. World Customs Organization. *SAFE Framework of Standards to Secure and Facilitate Global Trade*. – Brussels: World Customs Organization, 2021. – 96 p.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-martdagi PQ-122-son «Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyatini tashkil etish va bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. – URL: <https://lex.uz/docs/7452043>.
9. O'zbekiston va Qozog'iston bojxona xizmatlari o'rtasida yangi hamkorlik hujjatlari imzolandi [Elektron resurs] // *Anhor.uz*. – 2025-yil 25-may. – URL: <https://anhor.uz/uz/news/ozbekiston-va-ozo-iston-bozhona/>

8 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 25-martdagi "Davlat bojxona xizmati organlarining faoliyatini tashkil etish va bojxona ma'muriyatchiligini yanada takomillashtirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-122-son qarori: <https://lex.uz/docs/7452043>

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100